

Dr. Orosz Árpád előadása:

"Az egyedi ügyekhez történő igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban"

Az 1990-es évek elejétől egyértelműen kitapintható a két jogcsalád-típus (angolszász vs. kontinentális) közeledése. Egyrészt csökken az angolszász precedensjog szabályalkotó jellege, és annak értelmező szerepe kerül előtérbe. Másrészt ennél is erősebb tendencia a legerősebben a francia jogrendszerben élő szemlélet („a bíró a törvény szócsöve”) visszaszorulása és a kontinentális jog „eletesjogiasodása”. Ez a trend egyértelműen érvényesül a magyar jogrendszerben is. Sokáig a jól képzett, szorgalmas bíró privilégiuma volt az esetjog – konkrétan a Legfelsőbb Bíróság eseti ügyben hozott és a Bírósági Határozatokban közzétett határozataink – ismerete. A nagyszámú eseti döntések közötti eligazodást 1990-ig a tematikusan szerkesztett PJD, 1997-ig pedig a már csak kisebb számban közzétett CDT segítette. A bírósági határozatok elektronikus úton történő elérésével az egyedi ügyekben hozott határozatokban egyre növekvő számban jelennek meg a BH-ban közzétett határozatokra történő utalások. Ezek köre 1990-től bővült az elvi bírósági határozatként (EBH) félévente közzétett döntésekkel, illetve a BDT-ben és az ÍH-ban megjelent határozatokkal. Ez visszavezethető arra is, hogy a könnyebb hozzáférhetőség okán a felek beadványaiban megszorodtak az eseti döntésekre történő hivatkozások. Ezek indokolták teszik, hogy azokra a bíróság az érintett ügyben hozott határozatában reagáljon.

A Legfelsőbb Bíróság határozatainak áttekintése azt mutatja, hogy míg 1990 előtt polgári ügyben hozott döntésben más korábbi eseti döntésre történő hivatkozás szinte egyáltalán nem fordul elő, ez egy évtized múltán a döntések egyötödében már jelen van, s ez az arány – még ma sem elérve a büntető ügyekbeli hivatkozások számát – egyre inkább emelkedik.

Mindazonáltal a jogtudományi írásokban a felső bíróságok esetjoga mint joggyakorlattá szilárdult jogforrás jelenik meg.

A korábbi eseti határozatokra történő hivatkozásokat funkciójuk szerint a következő csoportokra tudom osztani:

1. A joggyakorlat egységességének és folyamatosságának alátámasztása, de legalább illusztrálása: A bíróság egy vagy több eseti döntésre hivatkozással „igazolja” az adott jogintézmény kijegesedett értelmezését.
2. A joghézagot betöltő szerepe: Ezen belül új jogfogalmak alkotása (pl. szívességi lakáshasználat, quasi bérlet), illetve egy adott jogszabályhely új értelmezése (pl. a szerződés érvénytelensége körében a „bárki” fogalmának meghatározása).
3. A joggyakorlat továbbfejlesztése, árnyalása. Például a PK 4. számú állásfoglaláshoz képest annak kimondása, hogy az ingatlan eszmei hányada – újabb és újabb tényállások függvényében eseti döntésenként kidolgozott feltételek mellett – elbirtoklásának helye van stb.
4. Megkülönböztetés: az eddigi tapasztalatok szerint a bíróságok lakonikus tömörséggel csak a tényállások különbözőségére utalnak. A jogorvosi kérelmek tükrében különösen szükség lenne ezek részletesebb kifejtésére, a különbségek identifikálására.
5. Felülbírálat: Ritkán, de a bíróságok egyes jogkérdések megítélésében szakítanak a korábban régóta folytatott ítélkezési gyakorlattal. Sajnálatos módon, annak még nem alakult ki a módszere, hogy ilyenkor az eltérés okaira is utaljanak. Ez elbizonytalaníthatja a jogkeresőket, mert később is a bíróságok által már nem irányadónak tartott döntésekre hivatkoznak. Ez a hibalehetőség még abban a klasszikus esetben is fennáll, amikor a Legfelsőbb Bíróság 1994-ben a Kúria 53. számú döntvényére hivatkozással váltott a kontárszerződések érvényességének megítélése kérdésében, s majd utóbb 1997-ben úgy hivatkozott vissza az első, ilyen irányú döntésre, mint amit a Legfelsőbb Bíróság az egységes joggyakorlat biztosítása érdekében hozott. Számos olyan példa is található viszont, hogy a Legfelsőbb Bíróság úgy tér el a korábbi gyakorlatától, hogy erre semmilyen formában nem utal, s arra az újabb döntésének elvi tartalmának kiemeléséből sem lehet visszakövetkeztetni. Az 1997-ben – erre az esetre – megteremtett jogegységi eljárás igénybevételét pedig elmulasztják. Másrészt viszont az is tény, hogy az 1990 óta meghozott 40 civilisztikai tárgyú jogegységi határozat

közel felének (17, döntően gazdasági ügyben) az az alapja, hogy a Legfelsőbb Bíróság valamely ítélkező tanácsa el kíván térni a korábbi gyakorlattól. Ezek a kezdeményezések többségükben eredménnyel is jártak.

A jogegységi határozatokban már jellemzően megjelenik a jogirodalmi hivatkozás is. A bíróságok jogfejlesztő tevékenységének és a jogtudósok munkásságának ugyanis kéz a kézben kell járniuk, mert a tapasztalatok szerint azok az eseti döntések várnak az állandó ítélkezési gyakorlat részévé, amelyeket a jogirodalom is felkarolt.

Meg kell jegyezni azt is, hogy a Legfelsőbb Bíróság eseti döntései gyakran előhírnökei egy majdani jogszabály-módosításnak. Ez különösen igaz lesz az új Ptk. megalkotásakor, mert világosan látszik, hogy a kodifikátorok gyakran veszik át a bíróságok eseti döntéseiben testet öltött bírói gyakorlatot (pl. a végrendelet értelmezésének szabálya).

A jövőben nagy szerep hárul a Kúria elvi közzétételi tanácsainak munkájára. Az Elvi Bírósági Határozatok (EBH) és az Elvi Bírósági Döntések (EBD) a BH-ban, mint vezetők határozatok jelennek meg, amelyek a Kúria számára kötelezőek, azoktól csak jogegységi eljárás útján térhetnek el. Ezzel az alsóbb szintű bíróságok által hozott elvi tartalmú határozatok is szükségképpen az egységes ítélkezés forrásaivá válnak.

A jövő útja – amint valamennyi kontinentális jogrendszerben – e határozatok rövidített – szerkesztett – formában történő közzététele azért, hogy azok elvi tartalma („ratio decidendi”-je) megismerhető és a továbbiakban értékelhető legyen. Az ezzel szembeni fenntartásokat nem tartom valósnak, mert az összefoglalás helyessége, valóságstartalma az egyébként anonimizált formában a világhálón közzétett határozatok teljes szövegével összevethetők.

Újabb kihívás, hogy a Kúria megtalálja azt a határozatszerkesztési stílust, ami nyilvánvalóan kihatással lesz az egész bírósági rendszerre.